

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

МАТЕРІАЛИ

VI Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 19–20 травня 2022 року)

Суми
Сумський державний університет
2022

ЛІТЕРАТУРА:

1. Пархоменко Н. М. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 338–343.
2. Яковюк І. Адаптація і гармонізація законодавства в умовах інтеграції: проблема співвідношення. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4. С. 29–42.
3. Мовчан Ю. В. Міжнародно-правове регулювання інтеграційних процесів в ЄС: автореф. дис. ... канд. юрид.наук: 12.00.11. Київ, 2010, 20 с.
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: <https://bit.ly/3uqCEeR>.
5. Словник української мови: в 11-ти т. / ред. кол.: І. К. Білодід (гол.) та ін.; Київ: Наукова думка, 1970-1980, Т. 10. С. 576.
6. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т. 2: М–Я. С. 515.
7. Квеліашвілі І. Гармонізація національної митної політики з міжнародними нормами і стандартами в митній сфері. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 1 (28). С. 74–80.

ПРАВО НА ПРАВДУ ЯК ЮРИДИЧНА КОНЦЕПЦІЯ

Завгородня В. М.

*к.ю.н., доцент, завідувачка кафедри міжнародного, європейського права та порівняльного правознавства ННІ права
Сумського державного університету*

Право на правду з'явилося як ідея і юридична конструкція в різних юрисдикціях і формувалося як таке в багатьох історико-політичних контекстах. У національних правових системах воно може інтерпретуватися як «право на істину», «право знати», «право бути поінформованим» тощо.

Витоки цього права випливають із необхідності надати жертвам та родичам зниклих безвісти права знати, що сталося. Його походження можна простежити в нормах міжнародного гуманітарного права. У першу чергу, мова йде про ст. 32 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів. Ця стаття встановлює загальний принцип, згідно з яким держави, які перебувають у збройному конфлікті та міжнародні гуманітарні

організації у своїй діяльності мають насамперед виходити з права членів сімей знати про долю своїх родичів [1]. Ст. 33 Протоколу покладає на сторін конфлікту обов'язки щодо розшуку осіб, які пропали безвісти; обміну інформацією про них та будь-які обставини, що сприятимуть розшуку; реєстрації осіб, які були затримані, позбавлені волі на термін понад два тижні внаслідок воєнних дій чи окупації, або які померли під час такого затримання; створенню розшукових команд тощо [1].

Міжнародна конвенція для захисту всіх осіб від насильницьких зникнень 2006 року також гарантує жертвам насильницьких зникнень право знати обставини зникнення (ст. 18 та ін.) [2].

Пізніше право на правду було визнано в низці міжнародних документів м'якого права. Так, елементи права на правду простежуються у Принципах захисту і заохочення прав людини шляхом боротьби з безкарністю, схвалених Комісією ООН з прав людини у 2005 році. Принцип 2 «Невід'ємне право на встановлення істини» передбачає, що кожен народ має право знати правду про випадки вчинення внаслідок масових і систематичних порушень прав людини жахливих злочинів, їх обставини і причини. Цей принцип констатує також, що повне і ефективне забезпечення встановлення істини є найважливішою гарантією недопущення повторення таких порушень у майбутньому. Принцип 3 «Обов'язок збереження в пам'яті» наголошує, що знання народом історії свого гноблення є частиною його національного надбання і як таке повинне забезпечуватися обов'язком держави здійснювати належні заходи щодо збереження архівів та інших свідчень порушення норм міжнародного гуманітарного права, сприяння поширенню знань про ці порушення. Такі заходи мають на меті збереження подій в колективній пам'яті, зокрема, для того, щоб протистояти ревізійністським і неактивістським концепціям. Принцип 4 «Право потерпілих на інформацію» безпосередньо закріплює право потерпілих і членів їх сімей знати правду про правопорушення, долю жертв у разі їх смерті чи зникнення. Це право не залежить від конкретних процедур і не має строків давності. Принцип 5 містить гарантії ефективного забезпечення права на інформацію, які включають як судові так і несудові процедури [3].

Рада ООН з прав людини, яка з 2006 року замінила Комісію ООН з прав людини також ухвалила дві резолюції (12/12 у 2009 році [4] та 68/165 у 2012 році [5] – повторний розгляд питання і ухвалення нової резолюції більшою мірою пов'язане з розглядом діяльності ООН в цій сфері та прогресом у ратифікації Міжнародної конвенції для захисту всіх осіб від насильницьких зникнень 2006 року). Обидва документи визнають важливе значення забезпечення права на встановлення істини для сприяння захисту прав людини; відзначають, що громадськість і окремі особи мають право на доступ до максимально

повної інформації про дії і процеси ухвалення рішень урядами; акцентують на необхідності збереження архівів, інших доказів порушень прав людини і істотних порушень міжнародного гуманітарного права, важливості історичної пам'яті; закликають держави гарантувати жертвам доступ до ефективних засобів правового захисту відповідно до міжнародного права.

З огляду на наведене можна стверджувати, що ООН, хоч і в рамках «м'якого права», визнала право на правду як автономне і невід'ємне суб'єктивне право, яким мають користуватися жертви грубих порушень прав людини і члени їхніх родин [6]. Цьому праву кореспондує обов'язок держави захищати і гарантувати права людини, проводити ефективні розслідування, гарантувати відшкодування заподіяної шкоди, а також використовувати різноманітні несудові процедури, зокрема, створювати так звані «комісії правди,» для встановлення і перевірки фактів, повного публічного оприлюднення інформації тощо.

З іншого боку, окремі дослідники вбачають в праві на правду не лише суб'єктивне право, але й як загальний принцип права чи навіть окремий принцип міжнародного права [7, с. 264; 8, с. 268]. Дослідники наводять при цьому низку доказів із практики міжнародних судів, які застосовували це право саме як принцип, виводячи його із більш конкретних норм узагальнення шляхом індуктивних суджень. У. Наqvі також стверджує, що і національних правових системах цей принцип застосовується як засіб заповнення прогалів в праві, коли відсутні належні законодавчі приписи, договірне або звичаєве право.

Міжнародний комітет Червоного Хреста, в свою чергу дійшов висновку, що право на встановлення істини є нормою міжнародного звичаєвого права, яка застосовується як у випадках як міжнародних, так і неміжнародних конфліктів. Відповідно до цієї звичаєвої норми кожна сторона конфлікту повинна вживати всіх можливих заходів для збирання відомостей про осіб, зниклих безвісти, і передачі будь-якої наявної інформації про їхню долю членам родин [6]. Відсутність юридично обов'язкових міжнародних інструментів (за винятком окремих положень Міжнародної конвенція для захисту всіх осіб від насильницьких зникнень 2006 року), загальне схвалення і визнання права на правду, впровадження його в практику низкою держав, зокрема через створення комісій правди, констатація цієї норми в резолюціях органів ООН цілком свідчать на користь правомірності такого висновку. Однак при цьому варто відмітити, що право на правду має стосуватися не лише жертв воєнних конфліктів, але й інших випадків масштабних порушень прав людини, наприклад, в результаті діяльності тоталітарних режимів, колоніальної політики тощо.

Варто відміти і ще дві особливості права на правду, по-перше, як права «зверненого в минуле» без строків погашення його давності, по-друге права, що може мати як індивідуальний (жертви порушень, члени їх сімей), так і колективний характер. У першому випадку право спрямоване на задоволення потреб індивідів, зменшення їхніх страждань, компенсацію заподіяної шкоди. У другому – носієм права на правду є громадянське суспільство, зацікавлене в збереженні історичної спадщини та адекватній політиці пам'яті, що є неодмінною умовою самоідентифікації членів суспільства, захисту гідності кожного його члена, а отже, необхідною передумовою успішного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.
2. International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance New York, 20 December 2006. URL: <https://bit.ly/3MFT8E3>.
3. Set of principles for the protection and promotion of human rights through action to combat impunity commission on human rights. Sixty-first session Item 17 of the provisional agenda E/CN.4/2005/102/Add.1 8 February 2005 URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G05/109/00/PDF/G0510900.pdf?OpenElement>.
4. Right to the Truth: Resolution. A/HRC/RES/12/12. 12 October 2009. Adopted by the Human Rights Council. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/668335?ln=fr>.
5. Right to the Truth: Resolution A/HRC/RES/21/7. 10 October 2012. Adopted by the Human Rights Council. URL: <https://www.refworld.org/docid/50ae27412.html>.
6. Study on the right to the truth. Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 8 February 2006. E/CN.4/2006/91 / United Nations. URL: <https://undocs.org/E/CN.4/2006/91>.
7. Méndez J. E. The Right to Truth. In Christopher C. Joyner (ed.), *Reining in Impunity for International Crimes and Serious Violations of Fundamental Human Rights: Proceedings of the Siracusa Conference 17–21 September 1998*, St. Agnes, Ere`s. Pp. 245-270.
8. Naqvi Y. The right to the truth in international law: fact or fiction? *International Review of the Red Cross*. 2006. Vol. 88. № 862. 2006. Pp. 245-273.